

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek školskej inšpekcie

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa

o stave a úrovni výchovy a vzdelávania k ľudským právam v základnej škole v školskom roku 2015/2016 v SR

Štátna školská inšpekcia v súlade s plnením úloh Akčného plánu výchovy a vzdelávania k ľudským právam MŠVVaŠ SR na roky 2015 – 2020 vykonala v **81** základných školách, čo predstavuje **3,83 %** z celkového počtu 2 113 základných škôl v SR, inšpekcie s cieľom zistiť stav a úroveň výchovy a vzdelávania k ľudským právam.

Posúdenie stavu a úrovne kontrolovanej oblasti sa realizovalo analýzou začleneného obsahu výchovy k ľudským právam do školských vzdelávacích programov, do pedagogickej dokumentácie súvisiacej s organizáciou a s riadením škôl, zadaním vedomostného testu z občianskej náuky pre žiakov 9. ročníka. Dôležitou súčasťou inšpekcie bolo zadávanie dotazníka pre žiakov 8. ročníka, ktorým sa monitorovali postoje jednotlivcov k propagovaniu extrémizmu v prostredí školy. Ďalšie údaje sa získavali aj prostredníctvom realizácie rozhovorov s vedúcimi pedagogickými zamestnancami škôl, s koordinátormi prevencie, s výchovnými poradcami a s členmi žiackej školskej rady.

V priebehu inšpekcií boli pre Centrum vedecko-technických informácií SR administrované ďalšie dotazníky zamerané na zisťovanie postojov k výchove a vzdelávaniu k ľudským právam v základnej škole (dotazník pre riaditeľa školy, dotazník pre učiteľa občianskej náuky, dotazník pre vybraných 5 žiakov – členov žiackej školskej rady alebo žiakov 5. – 8. ročníka), ktoré ich vypracovalo a zároveň zodpovedá za ich spracovanie a interpretáciu zistení.

Základné údaje

Z vybraných **81** škôl bolo **67** štátnych, **12** cirkevných, **2** boli súkromné, **56** subjektov sídlilo v meste a **25** na vidieku. Vyučovacím jazykom slovenský malo **71** škôl, vyučovacím jazykom maďarský **9**. Kontrolované subjekty celkovo navštevovalo **28 472** žiakov, z toho **3 455** žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami (ďalej ŠVVP), z nich bolo **1 779** žiakov so zdravotným znevýhodnením (ďalej ZZ), **752** nadaných žiakov a **924** žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (ďalej zo SZP). Kontrolované subjekty evidovali **128** žiakov – cudzincov a **3** žiakov – utečencov.

Implementácia výchovy a vzdelávania k ľudským právam vo výchovno-vzdelávacej činnosti škôl

Vlastné ciele kontrolovaných subjektov stanovené v *školskom vzdelávacom programe* (ďalej ŠkVP) vychádzali prevažne z ich regionálnych podmienok (sídlo školy; vyučovacím jazykom; tradície; špecifiká komunit navštevujúcich školy; vzdelávanie cudzincov), demografickej situácie v regióne, ktorú charakterizoval najmä nárast počtu žiakov pochádzajúcich zo SZP. Len v jednom z kontrolovaných subjektov¹ neposkytoval základný dokument informáciu o sociálnej štruktúre žiakov, nešpecifikoval osobitosti a podmienky na výchovu a vzdelávanie žiakov so ŠVVP. Ľudsko-právne témy súvisiace s multikultúrnou výchovou, s osobnostným a sociálnym rozvojom žiakov smerujúce k predchádzaniu všetkých foriem diskriminácie, xenofóbie, antisemitizmu, intolerancie a rasizmu boli preukázateľne implementované do ŠkVP, do plánov práce škôl, do tematických celkov i do obsahového vymedzenia učiva učebných osnov vyučovacích predmetov občianska náuka, dejepis, etická výchova, geografia, náboženská výchova. Pedagogickí zamestnanci sa zúčastňovali rôznych foriem vzdelávania zameraného aj na oblasť výchovy a vzdelávania k ľudským právam (*Ľudské práva v edukačnom procese; Spolupráca rodiny z marginalizovaných rómskych komunit a školy v edukačnom procese; Predchádzanie a zvládanie agresivity a riešenie*

¹ ZŠ, Užhorodská 39, Košice

problémov; *Správanie žiakov v škole a prevencia problémov s disciplínou; Výchova k prosociálnemu správaniu vo výchove mimo vyučovania žiakov primárneho vzdelávania; Aktivizujúce metódy vo výchove – ich význam pre formovanie hodnotového systému s dôrazom na oblasť mediálnej gramotnosti; Primárna prevencia drogových závislostí a iných sociálno-patologických javov v podmienkach školy a školského zariadenia; Prevencia agresívneho správania a šikanovania v ZŠ; Multikultúrna výchova v školách; Malá škola tolerancie; Škola v pohode;...*)

Estetický vzťah **vnútorných i vonkajších priestorov** takmer všetkých kontrolovaných škôl (73 %) poskytoval žiakom i zamestnancom bezpečné a motivujúce prostredie. Priestory subjektov boli čisté, esteticky upravené, zariadené prevažne novým školským nábytkom, na chodbách i v triedach sa nachádzali nástenky i projektové práce žiakov so zameraním na ľudské práva. Okrem kmeňových tried a odborných učebni mali žiaci k dispozícii aj dostatočne vybavené odborné učebne. Viac ako 50 % subjektov vykonalo bezbariérové úpravy vstupných priestorov, schodísk, tried a hygienických zariadení. V 1 škole² zriadili rehabilitačnú miestnosť s každodennými službami externej rehabilitačnej sestry pre žiakov s telesným postihnutím.

Systém **výchovného poradenstva** bol vo všetkých kontrolovaných školách premyslený a funkčný. Výchovní poradcovia zabezpečovali profesijné poradenstvo, plnili úlohy súvisiace s výchovou a vzdelávaním žiakov so ŠVVP, riešili problémy s prospechom a správaním žiakov. **Školské poriadky** upravovali podrobnosti o výkone práv a povinností žiakov a ich zákonných zástupcov v súlade so školským zákonom, vychádzali zo základných medzinárodných dokumentov (*Deklarácia práv dieťaťa, Dohovor o právach dieťaťa, Všeobecná deklarácia ľudských práv*). Podľa vyjadrenia väčšiny riaditeľov škôl rodičia na tvorbe školského poriadku neparticipovali, ale spoluúčasť žiakov na ich tvorbe podporovali.

Ustanovení **koordinátori prevencie** a niekde i koordinátori výchovy k ľudským právam prevažne zabezpečovali realizovanie preventívnych systémových programov i monitorovanie rovesníckych vzťahov v triedach zadávaním dotazníkov o šikanovaní i dodržiavaní ľudských práv. Výsledky monitoringov boli v 85 % škôl využívané na riešenie zistených skutočností a na ďalšiu prevenciu. Problémy so správaním žiakov najčastejšie riešili triedni učitelia a v závažnejších prípadoch výchovná komisia v spolupráci so zákonnými zástupcami žiakov. V 5 školách Trnavského a v 5 školách Nitrianskeho kraja monitoring správania žiakov vôbec nerealizovali. V kooperácii so **žiacym parlamentom/žiacou školskou radou** zorganizovali školy prítiažlivé aktivity, niekde zriadili schránky dôvery. Z rozhovorov so žiakmi vyplynulo, že ich spoluúčasť pri realizácii školských podujatí bola častá. So zámerom demokratizácie života školy boli v niektorých subjektoch členovia prizývaní k riešeniu aktuálnych prípadov nevhodného správania spolužiaka. V jednej škole³ členovia žiackeho parlamentu participovali na vzdelávaní k téme *Ľudské práva*. Formou aktivít prezentovali svoje názory, postoje, záujmy, rozvíjali si komunikačné zručnosti, sebapoznanie, získali poznatky o ľudských právach a právach dieťaťa, ktoré využili pri riešení modelových situácií.

V každom kraji SR sa kontrolované školy zapájali do realizácie rôznych projektov s ľudsko-právnou tematikou. V **Košickom kraji** sa 2 ZŠ⁴ zapojili do realizácie národného projektu PRINED s cieľom výrazne podporiť sociálnu inklúziu v prostredí školy, predchádzať tak neoprávnenému zaradovaniu žiakov do systému špeciálneho školstva. V rámci grantového programu *Každý iný – všetci rovní* spolupracovala ZŠ⁵ s mimovládnyimi organizáciami, ktoré sa venujú problematike zvýšenia tolerancie mladých ľudí vo vzťahu

² ZŠ, Topoľová 8, Nitra

³ ZŠ, J. Alexyho 1941/1, Zvolen

⁴ ZŠ, Lipová 13, Spišská Nová Ves; ZŠ, Komenského 2, Spišská Nová Ves

⁵ ZŠ, Školská 2, Michalovce

k národným, etnickým, náboženským, jazykovým a iným menšinám. Niektoré ZŠ⁶ plnili úlohy z programu *Škola priateľská deťom* a v jednej z nich vypracovali učebné osnovy nového predmetu *prosociálna výchova* pre žiakov 5. ročníka zamerané na vytváranie želateľných postojov, na formovanie tolerancie a rešpektu ku kultúrnej odlišnosti, na rozvíjanie interpersonálnych vzťahov, na propagovanie dobrovoľníctva, solidarity a spolupatričnosti. V jednom subjekte⁷ v rámci plnenia úloh grantového projektu *Miestne a regionálne iniciatívy na zníženie národných nerovností a podporu sociálnej inklúzie* zaradili do učebného plánu v školskom roku 2014/2015 vyučovací predmet *rómske reálie*. V aktuálnom školskom roku pokračovali v realizácii jeho obsahu v záujmovom útvare s rovnakým názvom. Dva subjekty⁸ mali vypracovanú samostatnú prílohu k plánu práce školy *Výchova k ľudským právam*, resp. *Ochrana ľudských práv a práv dieťaťa* s určením úloh, cieľov, metód, foriem práce i konkrétnych aktivít, s uvedením odborných publikácií o ľudských právach, ktorými škola disponovala.

V **Prešovskom kraji** sa školy zapájali do *Biblickej olympiády*, *detskej olympiády*, do súťaží *Ľudské práva očami detí*, *Európa v škole*, *Zrkadlo duše*. K ďalším realizovaným aktivitám patrili výchovné koncerty, prednášky a besedy preventívneho charakteru zamerané na *Deň holokaustu*, *Deň nevidiacich*, *Deň ľudských práv a slobôd*. V rámci neformálneho vzdelávania zriadili školy záujmové útvary orientované na posilňovanie a praktické uplatňovanie ľudských práv (*Kresťanské tradície*, *PEER aktivisti*, *Cesta*, *Biblický krúžok*, *Empatia*, *Krúžok spoločenského správania*). Témam ľudských práv a prevencii negatívnych javov sa venovali aj prostredníctvom vlastného videofilmu vytvoreného žiackou školskou televíziou *Lúčik* alebo prostredníctvom školských rozhlasových vysielaní. Žiaci všetkých kontrolovaných škôl boli zapojení do charitatívnych aktivít a zbierok⁹. V jednej škole¹⁰ realizovali rovesnícky preventívny program *Cesta* zameraný na formovanie pozitívnych postojov v skupine rovesníkov a na ovplyvňovanie ich správania v zmysle podpory zdravého spôsobu života, pozitívnej životnej orientácie a organizácie kvalitného využívania voľného času.

Medzi priority škôl **Banskobystrického kraja** patrilo budovanie multikultúrneho, bezpečného a motivujúceho prostredia. Edukáciu v oblasti výchovy k ľudským právam a prevencie sociálno-patologických javov podporovali školy priamo vo vyučovaní prostredníctvom organizovania rôznorodých charitatívnych aktivít⁹, projektov (*RoMaKo*, *Rovnosť príležitosti pre žiakov so ZZ*, *Podpora výchovy a vzdelávania žiakov so SZP*, *S úsmevom na tvári*, *Týždeň priateľstva*, *Európsky deň jazykov*, *Strom práv detí*, *Preventista.sk*, *Dobrý nápad môže pomôcť*, *Právne vedomie*, *Kyberšikana*, *Trestnoprávna zodpovednosť*, *Vzťahy v triede*, *Klíma triedy*, *Prevenčné dni*), koncertov, besied, exkurzií, interaktívnych blokov prednášok (*Chlapec v pruhovanom pyžame* – aktivita k medzinárodnému dňu boja proti fašizmu a antisemitizmu, *Jeden svet pre školy*, *Aj my sme tu doma*, *Na bulvári zlomených srdc*). Ojedinele boli realizované ranné stretnutia žiakov¹¹ s triednymi učiteľmi, na ktorých diskutovali o problémoch vyskytujúcich sa v triede. Otvorenosť škôl k prijímaniu nových stratégií a inovácií v oblasti eliminácie negatívnych vplyvov sociálnych i kultúrnych bariér v procese edukácie žiakov bola podporovaná

⁶ ZŠ, Lipová 13, Spišská Nová Ves; ZŠ, Abovská 36, Košice – Barca; SZŠ, Dneperská 1, Košice

⁷ CZŠ s VJM, Elektrárenská 50, Vojany – Magyar Tanítási Nyelvű Reformázus Egyházi Alapiskola Vaján

⁸ CZŠ bl. Sály Salkaházi s VJM – Boldog Salkaházi Sára Magyar Tannyelvű Egyházi Alapiskola, Československej armády 15, Moldava nad Bodvou – Szepsi; ZŠ, Československej armády 15, Moldava nad Bodvou

⁹ *Biela pastelka*, *Tehlička pre Afriku*, *Deň narcisov*, *Hodina deťom*, *Modrý gombík*, *Detský čin roka*, *Nezábudky*, *Červené stužky*, *Zbierka hračiek pre nemocnice*, *Deti deťom*, *Adopcia srdca*,

¹⁰ ZŠ, Jarovnice 192

¹¹ ZŠ Narnia, Okružná 2, Banská Bystrica

vzdelávaním pedagogických zamestnancov¹². Získané zručnosti v práci s edukačnými i monitorovacími programami a projektmi¹³ či webovými sídlami uplatňovali vo vzdelávacom procese.

V školách **Žilinského kraja** boli ciele výchovy a vzdelávania k ľudským právam implementované do výchovno-vzdelávacej činnosti veku primerane s využitím aktivizujúcich metód a foriem prác. Žiaci viacerých škôl sa zapojili do medzinárodného projektu *UNICEF – Škola priateľská deťom*, do celoslovenského podujatia *Noc s Andersenom* (čítanie príbehov zameraných na ochranu detí zo SZP), do plnenia rôznych úloh a súťaží zameraných na podporu medziludských vzťahov, do projektu *NEHEJTUJ*. Zapojením sa do projektu *KOMPRAX* žiaci školy¹⁴ v rámci vlastného projektu s názvom *Právom spojený* vytvorili vlastné DVD a niekoľko videí na rôzne témy súvisiace s problematikou ľudských práv. Žiaci škôl sa zúčastňovali diskusného fóra – *súdna sieň*, tvorili plagáty, nástenky, prezentácie a príspevky do školského časopisu, relácie do školského rozhlasu z príležitosti *Európskeho týždňa boja proti rasizmu* na témy xenofóbia, diskriminácia, migrácia, právo na život. Subjekty organizovali výchovné koncerty *Hudba nás spája*, *Križne cesty o negatívnych javoch v spoločnosti*, skupinové aktivity na tému – *Kyberšikana*, rovesníckeho *Peer programu*, súťaže ku *Dňu UNICEFU a Ľudské práva očami detí*. V rámci *Európskeho dňa jazykov* pripravovali žiaci prezentácie o krajinách Európy, zapájali sa do *Biblickej olympiády*, do *Olympiády k ľudským právam* a do ďalších aktivít s ľudsko-právnou tematikou.

Výchovno-vzdelávacie ciele definované v ŠkVP kontrolovaných subjektoch¹⁵ **Nitrianskeho kraja** zohľadňovali tradičné kultúrne a ľudové tradície, vplyv demografického vývoja v mestských a vo vidieckych školách, zohľadňovali osobité špecifikum – spolužitie s inými etnickými skupinami prezentované realizovanými projektmi (*Rómovia Komjatíc včera a dnes*, *Projekt INkluzívnej Edukácie*, *Rómska hviezda*). V školách s vyučovacím jazykom národnosti viedli žiakov k spoznávaniu svojej kultúry a histórie v nadväznosti na spoznávanie iných kultúr, ich zvykov a tradícií. Výchova k ľudským právam bola obsiahnutá v realizovaných projektoch a v programoch (*Program sociálnej inovácie a integrácie Rómov*, *PROGRESS*, *komplexný poradenský systém prevencie a ovplyvňovania sociálno-patologických javov v školskom prostredí*; *CHIPS*). Organizovaním zbierok a pripomínaním si významných dní podporovali všetky školy výchovu žiakov k tolerancii, k rešpektovaniu rôznych kultúr, etník a národov. Do *Biblickej olympiády* sa zapojilo 7 škôl¹⁶, do *Olympiády o ľudských právach* 2¹⁷. Subjekty svoje aktivity a výsledky v súťažiach prezentovali na webových sídlach, v školskom časopise.

Medzi prioritné zámery škôl **Trnavského kraja** patrilo zabezpečenie kvalitného vzdelania pre všetkých žiakov, osobitne deklarovali vytvorenie optimálnych podmienok na zabezpečenie výchovy a vzdelávania pre žiakov so ŠVVP. Žiaci škôl mali možnosť zapájať sa do mimoškolských aktivít, využívali najmä širokú ponuku záujmových útvarov zameraných na rozvíjanie talentu v umeleckej a športovej oblasti. Do *Olympiády ľudských práv* sa zapojili žiaci 1 školy¹⁸, do *Biblickej olympiády* žiaci 8 škôl¹⁹. Všetky školy využili

¹² ZŠ J. J. Thurzu, Ul. A. Bernoláka 20, Detva (*Novo vytvárajúce sa potreby detí; Výchova a vzdelávanie k sociálnej spravodlivosti; Práca so žiakmi z marginalizovaných rómskych komunit; Vzdelávanie v oblasti špeciálnej pedagogiky*)

¹³ CONDI, KOMPOSYT; webové sídla ovce.sk, preventista.sk, zodpovedne.sk, bezpecnenainternete.sk

¹⁴ ZŠ J. Matúšku, Kohútov sad 1752/4, Dolný Kubín

¹⁵ ZŠ s MŠ Ondreja Cabana, Námestie A. Cabana 36, Komjatice; Katolícka spojená škola, Andovská 4, Nové Zámky; ZŠ, Hlavné námestie 14, Dvory nad Žitavou

¹⁶ ZŠ s MŠ Ondreja Cabana, Námestie A. Cabana 36, Komjatice; ZŠ, Na Hôrke 30, Nitra; ZŠ, Hlavné námestie 14, Dvory nad Žitavou; ZŠ, Nábřežná 95, Nové Zámky; ZŠ, Topoľová 8, Nitra; ZŠ, Benkova 34, Nitra; Katolícka spojená škola, Andovská 4, Nové Zámky

¹⁷ ZŠ, Benkova 34, Nitra; ZŠ, Na Hôrke 30, Nitra

¹⁸ ZŠ s MŠ Angely Merici, Halenárska 45, Trnava

možnosť zapojiť sa do charitatívnych akcií a dobrovoľných aktivít, realizovali kultúrne programy pre dôchodcov, pre telesne a mentálne postihnuté deti a pre klientov ústavov sociálnych služieb. Jedna škola²⁰ organizovala pre žiakov exkurziu do Budapešti do *Domu teroru* s cieľom oboznámiť žiakov s nedodržiavaním ľudských práv počas 2. svetovej vojny. Žiaci ďalšej školy²¹ boli zapojení do celoslovenskej literárnej súťaže *Dieťa medzi paragrafmi – práva očami detí*, v ktorej vyjadrovali svoje názory a postoje v literárnych a žurnalistických príspevkoch.

K hlavným cieľom škôl **Trenčianskeho kraja** patrilo podporovať a rozvíjať personálne a interpersonálne spôsobilosti žiakov, rozvíjať schopnosti otvorene vstupovať do sociálnych vzťahov a riešiť ich, podporovať rozvíjanie zmyslu pre toleranciu a akceptovanie iných ľudí, podporovať smerovanie žiakov k plneniu si povinností, k posilňovaniu úcty k ľudským právam a k základným slobodám ustanoveným v Dohovore o ochrane ľudských práv. Pripravovali žiakov na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia. V 4 školách²² mali problematiku cieľov, metód, foriem a prostriedkov realizácie výchovy k ľudským právam rozpracovanú v samostatných dokumentoch. V rámci vyučovania občianskej náuky, dejepisu a geografie získavali žiaci poznatky o Deklarácii ľudských práv, spoznávali Dohovor o právach dieťaťa, činnosť právnych inštitúcií, realizovali diskusie. S tematikou ľudských práv boli vysielané aj relácie do školských rozhlasov. Žiaci sa zapájali do projektov (*RENOVABIS, Budujeme spoločensťvo, Detský čin roka, Správaj sa normálne, Vieme že...; Snehulienka trochu inak, Na kolesách proti rakovine*), do charitatívnych podujatí, do *Olympiády o ľudských právach* i do *Biblickej olympiády*, v ktorej získali 2 zo sledovaných škôl²³ v dekanátnom kole 1. miesta. V rámci triednických hodín boli v školách uskutočňované besedy so žiakmi o právach dieťaťa, šikanovaní, škodlivosti drog i k významným medzinárodným dňom, návštevy filmových predstavení, výchovných koncertov s tematikou ľudských práv.

V ŠKVP deklarovali kontrolované školy **Bratislavského kraja** vychovávať zodpovedných a celoživotne sa vzdelávajúcích žiakov, žiakov s mravnými postojmi, ideálmi, hodnotovým systémom, schopnosťami, zručnosťami a vedomosťami potrebnými pre úspešný život. Dôraz kládli na uplatňovanie humanistických princípov vo výchove a vzdelávaní s rešpektovaním práv dieťaťa. Zvýšenú pozornosť venovali žiakom so ŠVVP a to najmä skupine žiakov zo SZP, dostatočný priestor bol vytvorený na vzdelávanie a začlenenie sa žiakov – cudzincov v jednej škole i žiakov – imigrantov. Ciele dvoch cirkevných škôl²⁴ boli zamerané na výchovu v rímsko-katolíckom duchu s dôrazom na trpezlivosť a na kresťanskú lásku, na výchovu k rešpektovaniu práv ostatných ľudí, k tolerancii, k vzájomnej úcte, k znášanlivosti, ku spolupráci i k ohľaduplnosti voči prostrediu. Všetky kontrolované školy sa snažili o dobrú spoluprácu s rodičmi, so sociálnymi partnermi a s inými subjektmi. V 5 kontrolovaných školách²⁵ (evidovali v nich spolu 47 cudzincov) sa zamerali na podporu vytvárania priaznivého multikultúrneho prostredia. Všetkých 10 škôl realizáciou projektov (*Otvorená*

¹⁹ ZŠ s MŠ, Kostolná 28, Hrnčiarovce; CZŠ sv. Jána apoštola s VJM – Szent János Magyar Tannyelvű Egyházi, Alapiskola, Trhovisko 1, Dunajská Streda – Dunaszerdahely; ZŠ s MŠ Angely Merici, Halenárska 45, Trnava; ZŠ s MŠ Atillu Józsefa s VJM – József Attila Alapiskola és Óvoda, Školská 492, Trhová Hradská – Vásárút; ZŠ s MŠ s VJM – Alapiskola és Óvoda, Záhradná 202, Jahodná – Eperjes; ZŠ s MŠ Zsimonda Móricza s VJM – Móricz Zsigmond Alapiskola és Óvoda, Hlavná 193, Orechová Potôň – Dióforgepatony; ZŠ, Sekule 119; ZŠ s MŠ, Dojč 137

²⁰ ZŠ s MŠ s VJM – Alapiskola és Óvoda, Mostová 210 – Hidaskürt

²¹ ZŠ, Sekule 119

²² ZŠ, Mládežnícka 1434/16, Púchov; ZŠ Jana Amosa Komenského, Komenského 50, Púchov; Spojená škola sv. Jána Bosca, Trenčianska 66/28, Nová Dubnica; SZŠ, SNP 96/366, Nová Dubnica

²³ Spojená škola sv. Jána Bosca, Trenčianska 66/28, Nová Dubnica; ZŠ, Medžanská 514/5, Ilava

²⁴ ZŠ sv. Uršule, Nedbalova 4, Bratislava; SZŠ Svätej Rodiny, Gercenova 10, Bratislava

²⁵ ZŠ, Mudroňova 83, Bratislava; ZŠ, Gessayova 2, Bratislava; ZŠ s MŠ, Odborárska 2, Bratislava; ZŠ, Nobelovo nám. 6, Bratislava; ZŠ, Nejedlého 8, Bratislava

škola, Zdravá škola, Modrá škola, Zelená škola, Educate Slovakia, Socrates, Comenius, Erasmus+, Škola v Európe, Srdce na dlani, Podajme si ruky, Aktívne globálne školy, Správaj sa normálne, Kým nie je neskoro, Škola dobrých skutkov) formovalo hodnotové postoje žiakov, posilňovalo úctu k ľudským právam a k základným slobodám. K aktivitám škôl na podporu výchovy k ľudským právam patrili návštevy múzeí, exkurzie, vlastivedné a literárne výlety, vychádzky podporujúce budovanie národnej hrdosti, rôzne mimoškolské aktivity (*Európsky deň jazykov, Záložka spája školy, Znalosti slovenského národa, Žijeme v Európe, Noc v školskej knižnici, Rovesnícki mediátori, Srdce plné zdravia*). Na vyučovacích hodinách pracovali žiaci s témami z oblasti ľudských práv (*Sebaúcta v partnerských vzťahoch, Ľudská dôstojnosť, Chápanie slobody, Otroctvo v minulosti a dnes, Deklarácia ľudských práv a občianskych slobôd, Demokracia a jej princípy, Právny systém, Právne normy, Základné ľudské práva, Vystaňovalectvo*). V jednej mestskej škole²⁶ sa žiaci aktívne zapojili do súťaže *Spoznávame Európu*, cieľom ktorej bolo vytvoriť si vzťah k iným národnostiam a cítiť sa euroobčanom. *Biblickej olympiády* sa zúčastnili žiaci 2 cirkevných škôl a jeden žiak štátnej školy²⁷.

Hodnotenie úrovne dosiahnutých výsledkov žiakov v predmete občianska náuka

Testovania sa v 81 ZŠ zúčastnilo 1 299 žiakov 9. ročníka, z nich bolo 1 073 žiakov štátnych škôl, 188 cirkevných a 38 žiakov súkromných škôl. Počet žiakov 9. ročníka, ktorí sa zúčastnili administrovania testu v mestských školách, bol 961 a vo vidieckych školách 338. V školách s vyučovacím jazykom maďarským (ďalej VJM) písalo test 137 žiakov a v školách s vyučovacím jazykom slovenským (ďalej VJS) 1 162.

Uplatnený vedomostný test pre žiakov 9. ročníka bol identický s testom zadávaným v školách v školských rokoch 2007/2008, 2010/2011 a 2012/2013, aby bolo možné porovnať stav a úroveň vedomostí žiakov vzdelávaných podľa nových ŠkVP so stavom a úrovňou vedomostí žiakov vzdelávaných podľa v tom čase platných učebných osnov občianskej výchovy. Test sa žiakom zadával v printovej podobe v testovej forme A/B, čas na jeho vypracovanie bol stanovený na 30 minút. Úlohy v teste (20 uzavretých úloh s výberom odpovedí) mapovali osvojené vedomosti, sociálne zručnosti a postoje žiakov potrebné pri uplatňovaní ľudských práv v konkrétnych životných situáciách. Časť testu *základné vedomosti* – vedomosti o ľudsko-právnych pojmoch obsahovala 9 úloh a časť *praktická aplikácia teoretických poznatkov* – sociálne zručnosti a postoje obsahovala 11 úloh. Každá úloha bola hodnotená binárnym spôsobom: 0 bodov za nesprávnu a žiadnu odpoveď, 1 bod za správnu odpoveď. Úspešnosť žiakov sa posudzovala podľa nezmenených kritérií, ktoré stanovil ŠPÚ: <0 % – 39 %) slabá úroveň, <40 % – 59 %) priemerná úroveň, <60 % – 100 %> dobrá úroveň.

V časti *základné vedomosti* dosiahli žiaci celkovú úspešnosť **58,70 %**, čím preukázali **priemerné teoretické vedomosti** v oblasti ľudských práv. V časti *praktická aplikácia teoretických poznatkov* preukázali žiaci vo všetkých školách krajov SR **dobré praktické vedomosti**, dosiahli úspešnosť **82,0 %** (tabuľka č. 1). Porovnaním úspešnosti škôl jednotlivých krajov SR boli najúspešnejší žiaci škôl Trenčianskeho kraja.

Z dôvodu výrazne nižšieho počtu žiakov, ktorí sa zúčastnili testovania v cirkevných a v súkromných školách, nie je korektné ich dosiahnutú úspešnosť v teste porovnávať s výsledkami žiakov v štátnych školách. Z rovnakého dôvodu nemožno porovnať dosiahnutú úspešnosť žiakov v školách s VJM a VJS a v školách so sídlom v meste a na vidieku (tabuľka č. 2).

²⁶ ZŠ, Mudroňova 83, Bratislava

²⁷ ZŠ sv. Uršule, Nedbalova 4, Bratislava; SZŠ Svätej Rodiny, Gercenova 10, Bratislava; ZŠ, Vrútocká 58, Bratislava

Tabuľka č. 1 Úspešnosť žiakov ZŠ v jednotlivých krajoch SR a celková úspešnosť v %

Kraj	Počet žiakov	Základné vedomosti (%)	Praktická aplikácia teoretických poznatkov (%)
Bratislavský	136	57,80	82,20
Trnavský	167	55,20	80,00
Trenčiansky	139	66,60	86,10
Nitriansky	200	57,30	81,30
Žilinský	153	58,90	83,00
Banskobystrický	145	57,50	83,90
Prešovský	168	57,60	76,60
Košický	191	59,80	83,90
Úspešnosť v SR (%)	1 299	58,70	82,00

Tabuľka č. 2 Prehľad úspešnosti žiakov ZŠ v teste podľa zriaďovateľa, sídla a vyučovacieho jazyka

ZŠ		Počet škôl	Počet žiakov	Úspešnosť žiakov v teste z občianskej náuky pre 9. ročník ZŠ	
				Základné vedomosti v %	Praktická aplikácia teoretických poznatkov v %
Zriaďovateľ	štátne	67	1 073	58,80	82,10
	cirkevné	12	188	57,00	79,90
	súkromné	2	38	64,60	90,90
Sídlo	mesto	55	961	60,40	83,90
	vidiek	26	338	53,80	76,60
Vyučovací jazyk	VJS	72	1 162	59,80	82,90
	VJM	9	137	49,60	74,50

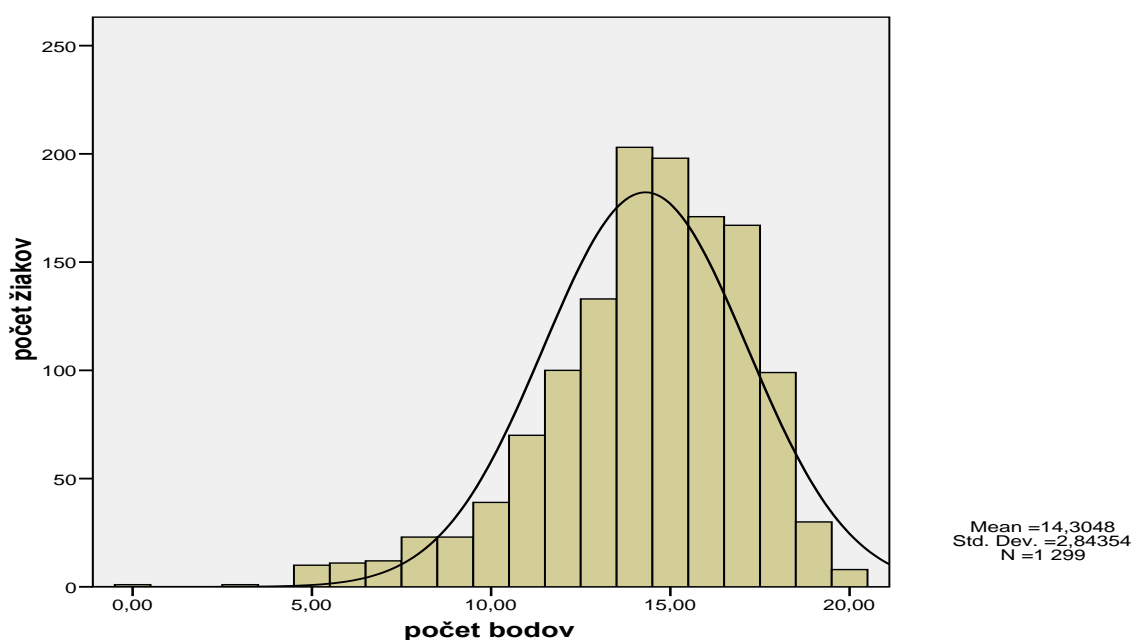
V časti *základné vedomosti* bola pre väčšinu testovaných žiakov **najt'ažšia** úloha týkajúca sa Ústavy SR (deň, mesiac a rok jej prijatia). Úspešnosť riešenia úlohy bola nízka – 36,5 %. V Trnavskom a v Nitrianskom kraji odpovedala na túto otázku správne len štvrtina žiakov, v Trenčianskom kraji viac ako polovica. **Najľahšou** bola úloha – rozlíšiť prejavy diskriminácie (úspešnosť v riešení – 78,0 %).

V časti *praktická aplikácia teoretických poznatkov* bola **najt'ažšia** pre väčšinu žiakov úloha – tolerantné uplatňovanie osobných práv a slobôd v bežných životných situáciách (úspešnosť v riešení – 45,9 %). **Najľahšia** bola úloha – charakteristické prejavy šikany (úspešnosť v riešení – 96,2 %).

Zhodnotenie výsledkov testu

Žiaci získali v teste priemerné skóre 14,30 bodov, čo je menej ako pri prvom testovaní v školskom roku 2007/2008, keď dosiahlo priemerné skóre 15,28 bodov. Priemerná úspešnosť žiakov dosiahla hodnotu 70,0 % - dobrá úroveň (graf č. 3). Minimálny počet bodov (0) získal 1 žiak, maximálny počet 20 bodov získalo 20 žiakov. Úspešnosť nižšiu ako 39 % malo 35 žiakov. Počet 12 a viac bodov, čo je 60 %-ná až 100 %-ná úspešnosť, získalo 1 109 žiakov.

Graf č. 3 Počet žiakov a počet získaných bodov v teste

Porovnanie dosiahnutej úspešnosti žiakov v teste s meraniami v predchádzajúcich školských rokoch

Porovnaním výsledkov monitorovania dosiahnutej úspešnosti žiakov bola ich priemerná úspešnosť v školskom roku 2015/2016 v časti **základné vedomosti** najnižšia, naopak v časti **praktická aplikácia teoretických poznatkov** porovnateľná s dosiahnutou úspešnosťou žiakov v predchádzajúcich meraniach (tabuľka č. 4). Vo všetkých krajoch SR a pri každom meraní dosiahli žiaci lepšie výsledky v časti praktická aplikácia teoretických poznatkov. **Najvyššiu priemernú úspešnosť v oboch častiach vedomostného testu dosiahli žiaci 9. ročníka v školskom roku 2007/2008.** Opätovne možno konštatovať, že náročnosť testu bola pre žiakov základných škôl pomerne nízka, stanovené kritériá na posudzovanie úspešnosti sa javili mierne poddimenzované.

Tabuľka č. 4 Prehľad úspešnosti žiakov ZŠ

Cyklus monitorovania	Počet škôl	Počet žiakov 9. ročníka	Úspešnosť žiakov 9. ročníka ZŠ v teste z občianskej náuky v %	
			Základné vedomosti	Praktická aplikácia
1. 2007/2008	80	2 081	67,7	83,5
2. 2009/2011	80	1 739	61,0	81,5
3. 2012/2014	80	1 718	61,2	82,2
4. 2015/2016	81	1 299	58,70	82,00

Vyhodnotenie dotazníka o extrémizme

Dotazník o extrémizme sa zadával v **81** základných školách v SR žiakom **8. ročníka**. Celkovo sa do administrovania dotazníka zapojilo **1 297** respondentov (tabuľka č. 5), z nich bolo **1 089** žiakov štátnych, **168** cirkevných a **40** žiakov súkromných škôl. V školách s vyučovacím jazykom maďarským (ďalej VJM) bol dotazník zadaný **143** respondentom a **1 161** žiakom v školách s vyučovacím jazykom slovenským (ďalej VJS). V subjektoch so sídlom v meste sa testovania zúčastnilo **952** žiakov 8. ročníka a so sídlom na vidieku **345** žiakov.

Cieľom administrácie dotazníka bolo monitorovať školské prostredie, získať informácie o šírení a propagácii symbolov extrémizmu, o prejavoch extrémizmu v prostredí triedy alebo školy. Jednotlivé položky v dotazníku monitorovali zdroje informácií o extrémizme; poznanie symbolov extrémizmu; zloženie a vzájomné vzťahy žiakov v triednom kolektíve; prejavy intolerancie v komunite triedy/školy; postoje respondenta k extrémizmu; možné prejavy extrémizmu u pedagógov školy.

Tabuľka č. 5 Prehľad o počte respondentov v kontrolovaných ZŠ jednotlivých krajov v SR

Kraj	Počet škôl	Počet žiakov 8. ročníka
Bratislavský	10	120
Trnavský	11	168
Trenčiansky	10	165
Nitriansky	10	182
Žilinský	10	138
Banskobystrický	10	151
Prešovský	10	194
Košický	10	179
Spolu počet škôl/žiakov	81	1 297

Zdroje informácií o extrémizme

Z 10 ponúkaných možností za dôležitý zdroj informácií/poznatkov o extrémizme označilo 1 297 respondentov zhodne vo všetkých krajoch SR **televíziu – 64,69 %**, na druhom mieste **internet – 44,41 %** (tabuľka č. 6). Za tretí dôležitý zdroj poznatkov označili žiaci **školu – 38,94 %**, čo je v súlade aj so zisteniami Štátnej školskej inšpekcie z monitorovania implementácie výchovy a vzdelávania k ľudským právam do výchovno-vzdelávacej činnosti škôl. Pozitívne možno vnímať skutočnosť, že školy venovali problematike výchovy a vzdelávania k ľudským právam výraznejšiu pozornosť realizovaním aktivít v čase formálnej i neformálnej výuky. S extrémizmom sa doposiaľ **vôbec nestretlo 10,48 %** respondentov (najviac v Trnavskom kraji – 16,67 % a v Bratislavskom kraji – 14,17 %), informácie z ulice získalo 12,34 % žiakov (najviac v Košickom kraji – 16,76 % a najmenej v Bratislavskom kraji – 4,17 %). Takmer **5 % žiakov** (v Prešovskom kraji – 8,25 % a v Banskobystrickom kraji – 1,99 %) uviedlo, že malo s extrémizmom **osobnú skúsenosť**.

Tabuľka č. 6 Zdroje informácií o extrémizme

Počet respondentov	1 297
Zdroj informácií	
televízia/rozhlas	64,69 %
internet	44,41 %
škola	38,94 %
časopisy	17,35 %
ulica	12,34 %
nestretol som sa takýmito informáciami	10,48 %
rodina	7,71 %
kamarát	6,48 %
osobná skúsenosť	4,86 %
iný zdroj	1,70 %

Pomerne alarmujúce je zistenie, že **rodinu – rozhovory s rodičmi** posunuli žiaci v poradí až na siedme miesto, nižšie ako **ulicu** (5 miesto). Najmenej sa o téme extrémizmu rozprávali žiaci v Žilinskom (4,35 %) a v Bratislavskom kraji (5,83 %), pomerne viac pozornosti venovali tejto téme rodičia žiakov v Trenčianskom (9,70 %) a v Prešovskom kraji (9,28 %). Tým, že sa rodičia menej venujú v debatách so svojimi deťmi aktuálnym, v spoločnosti

rezonujúcim témam, prenechávajú médiám a internetu veľký priestor na ovplyvňovanie myslenia a na formovanie postojov mladých ľudí.

Symbole a prejavy extrémizmu v komunite školy

Druhá položka v dotazníku sledovala výskyt šírenia symbolov a prejavov extrémizmu v prostredí školy (tabuľka č. 7). Pre extrémistické skupiny je charakteristické používanie určitých symbolov, ktoré slúžia ako vzor správania, reprezentujú skupinu vyznávajúcu rovnaké postoje a názory. K **symbolom extrémizmu** patrí nosenie oblečenia s rôznymi typickými nápismi, maskáče, bombéry. Symbole nahrádzajú opis ideí a postojov, názorov, s ktorými sa jednotlivec nosením takéhoto oblečenia stotožňuje.

Tabuľka č. 7 *Symbole a prejavy extrémizmu v mestských a vidieckych školách*

Symbole a prejavy extrémizmu	Mestské školy (%)			Vidiecke školy (%)		
	často	niekedy	nikdy	často	niekedy	nikdy
nosenie tričiek so symbolmi...	10,40	51,47	37,61	13,91	50,14	35,36
prejav intolerancie...	7,67	41,28	50,74	8,41	30,14	60,87
negatívne vyjadrovanie sa k rase, k národu...	11,34	38,13	50,32	8,12	34,49	56,81
distribúovanie propagačných materiálov	4,41	23,95	71,32	7,83	27,25	64,35
nosenie zbraní	5,88	29,94	63,97	5,22	28,99	64,06

Z oslovených žiakov sa v triede alebo v škole s takýmto prejavom extrémizmu **nikdy nestretlo 37,01 %** respondentov, často sa stretlo **11,33 %** respondentov a **niekedy 51,12 %**. V Prešovskom kraji uviedlo až 70,61 % a v Nitrianskom 60,99 % žiakov, že sa už so symbolmi extrémizmu v triede alebo v škole stretli. Takmer 67,83 % žiakov v školách s VJM sa vyjadrilo, že niektorí ich spolužiaci takéto oblečenie nosia.

Ďalší z prejavov extrémizmu, ktorý bol v dotazníku monitorovaný, súvisel s asociálnym správaním jednotlivca. Viac ako polovica (53,43 %) opýtaných sa **nikdy** v škole alebo v triede **nestretla s prejavom intolerancie a nenávisť k ľuďom s iným názorom**. S podobným prejavom sa **niekedy** stretlo 38,32 % žiakov. Podľa 7,86 % žiakov sa takéto správanie spolužiakov v škole vyskytovalo **často**. Viac ako **polovica žiakov** Nitrianskeho kraja uviedla, že sa s takýmto prejavmi často alebo niekedy stretla.

S **negatívnym vyjadrením k rase a k národu**, burcovaním proti Židom a Maďarom sa v škole **nikdy nestretla** viac ako polovica žiakov (52,04 %) a takmer polovica priznala, že takéto vyjadrovanie v škole alebo v triede počula **niekedy** (37,16 %) a **často** (10,49 %). Na túto otázku odpovedali približne rovnako respondenti zo všetkých krajov SR. Respondenti v školách s VJM sa častejšie stretávali s negatívnym vyjadrovaním k rase a k národu (12,59 %).

S **distribúovaním materiálov propagujúcich extrémizmus** (letáky, plagáty, nálepky, nášivky, trička, CD) sa v škole alebo v triede **nikdy nestretla** viac ako polovica opýtaných žiakov (69,47 %). Svedkami propagovania extrémizmu takýmto spôsobom bola viac ako štvrtina respondentov (často 5,32 % a niekedy 24,83 %). V Prešovskom kraji sa takmer polovica žiakov (41,75 %) stretla s propagáciou materiálov podporujúcich idey extrémizmu.

S **vlastníctvom rôznych zbraní** (boxery, nožičky, paralyzujúce a slzné plyny...) sa v prostredí školy **nikdy** nestretlo 63,99 % respondentov. Možnosti **často** (5,71 %) a **niekedy** (29,68 %) uviedla viac ako tretina žiakov. V Nitrianskom kraji možnosti niekedy a často uviedla takmer polovica respondentov (42,85 %).

Prejavy vulgárneho, ironického či agresívneho správania v komunite triedy, školy

V poradí ďalšia otázka smerovala k zisteniu, ako sa prejavuje správanie niektorých jednotlivcov v triednom kolektíve. V štruktúre vzťahov v triede zaujímajú žiaci určité postavenie. Žiaci s prejavmi extrémizmu spravidla patria k elite triedy, prejavujú sa dominantným správaním. Majú snahu udržať si prím a vedúcu pozíciu v kolektíve, preto sa

k spolužiakom správajú povýšenecky, sebaisto. Z dotazníkov vyplynulo, že k najčastejšie sa vyskytujúcim prejavom rizikového správania žiakov nižšieho stredného vzdelávania patrilo **vulgárne vyjadrovanie**. Z celkového počtu **1 297** respondentov sa s takýmto správaním spolužiakov stretlo **často** alebo **niekedy** až **90,06 %** žiakov, v mestských školách – 93,81 % a vo vidieckych – 79,71 %. Rovnako sa vysoké percento žiakov tried stretlo s prejavmi ironizovania – 71,94 % a agresivity – 6,01 % svojich spolužiakov. Porovnanie výskytu prejavov nevhodného správania žiakov v mestských a vo vidieckych školách uvádza tabuľka č. 7. Viac ako tretina žiakov mestských škôl a viac ako štvrtina žiakov vidieckych škôl bola svedkom vymáhania osobných vecí spolužiakov, ničenia ich majetku alebo ničenia majetku školy.

Tabuľka č. 7 Výskyt prejavov problémového správania jednotlivcov

Prejavy problémového správania žiakov	Mestské školy (%)			Vidiecke školy (%)		
	často	niekedy	nikdy	často	niekedy	nikdy
vulgárne nadávanie	39,92	53,89	5,88	35,07	44,64	19,71
ironizovanie spolužiakov/učiteľov	17,96	56,30	25,32	13,62	51,88	33,33
agresívne správanie	9,66	61,34	28,57	11,30	52,17	35,94
vyhrážanie sa	4,83	31,30	63,76	4,93	27,54	66,67
ničenie osobných vecí spolužiakov	4,10	34,14	61,24	3,77	23,19	72,17
vymáhanie vecí	2,42	24,37	72,79	2,61	17,10	78,84
ničenie majetku školy/iných ľudí	4,73	32,04	62,61	4,93	26,67	66,67

Klíma triedy

Nasledujúcou otázkou sa v dotazníku zisťovalo zloženie triednych kolektívov. Dôležitým faktorom ovplyvňujúcim správanie žiakov je klíma triedy, ktorá sa vytvára vplyvom skupinových interakcií, skupinovej dynamiky rôznorodostí triednych kolektívov. V dotazníku sa respondenti vyjadrovali k zloženiu triedy, v ktorej trávajú väčšinu denného času, poznajú svojich spolužiakov a vedia porovnať seba s inými. Výsledné zistenia svedčia o vysokom počte žiakov v kolektívoch tried mestských i vidieckych škôl s nežiadúcimi negatívnymi prejavmi správania a tiež upozorňujú na pomerne vysoké zastúpenie žiakov, ktorí sú outsidersi a zostávajú v triede osamotení (tabuľka č. 8).

Tabuľka č. 8 Zloženie a vzťahy medzi žiakmi v triednom kolektíve

Triedny kolektív tvoria	Vidiecke školy (%)	Mestské školy (%)	Spolu (%)
žiaci vzbudzujúci strach, rešpekt	39,42	41,39	40,86
žiaci konfliktne sa správajúci	23,19	25,00	24,52
žiaci autoritatívni	18,55	19,54	19,28
žiaci impulzívni, vznetliví	28,70	30,15	29,76
žiaci búriaci sa proti autoritám	17,97	18,07	18,04
žiaci outsidersi	27,83	30,67	29,92
iní	11,01	12,29	11,95

Ku každej položke v dotazníku sa mohli respondenti vyjadriť, dopísať svoj názor, postoj. Potrebu zdôvodniť svoje tvrdenia pociťovali žiaci 8. ročníka najmä pri hodnotení triednych kolektívov a vzťahov so svojimi rovesníkmi. Prevažne sa vyjadrovali pozitívne (...*aj keď máme medzi sebou konflikty, snažíme sa spolu vychádzať...*; ...*my ako trieda sa nazývame rodina, máme sa radi a pomáhame si, konflikty rýchlo vyriešime...*; ...*my sme super kolektív...*), ale niektoré tvrdenia pomenovali konkrétne nežiadúce rizikové správanie žiakov v triede (...*šikanujú spolužiakov v škole alebo cez internet na sociálnych sieťach...*; ...*priťahujú pozornosť ničením školského majetku...*; ...*v triede sú aj šikanovaní žiaci...*; ...*niektorí spolužiaci obťažujú dievčatá...*).

Prejavy intolerancie

Další okruh otázok bol zameraný na mapovanie rozšírenosti predsudkov, prejavov intolerantného zmýšľania vo vedomí žiakov stredného nižšieho vzdelávania voči niektorým vybraným skupinám (tabuľka č. 9).

Tabuľka č. 9 Výber spolužiaka

Prekáža mi	Áno (%)	Skôr áno (%)	Skôr nie (%)	Nie (%)
iná národnosť	1,77	2,47	20,20	75,25
iné náboženstvo	2,47	5,24	19,58	72,32
iná rasa	3,16	5,78	23,59	66,92
fyzické postihnutie	3,08	6,63	25,83	64,15
mentálne postihnutie	5,78	15,50	27,68	50,42
iné štátne príslušenstvo	2,24	1,46	10,64	84,89
iná sexuálna orientácia	28,30	22,21	20,97	27,83

Z odpovedí vyplynulo, že rovnako žiakom mestských i vidieckych škôl by rozhodne neprekážalo mať za spolužiaka žiaka inej národnosti, iného štátu, inej rasy či fyzicky postihnutého. Väčšie výhrady by mali respondenti voči mentálne postihnutému spolužiakovi. Najnižšiu mieru tolerancie vyjadrili voči spolužiakovi s inou sexuálnou orientáciou. Porovnaním výsledkov v dotazníku vzhľadom na kraje SR bol pomerne významný rozdiel v akceptácii žiakov s inou sexuálnou orientáciou v Trenčianskom kraji (áno odpovedalo 32,73 % a skôr áno 26,67 %) a rovnako v Košickom kraji (áno odpovedalo 28,49 %, skôr áno 29,05 %). V otázke homosexuality boli liberálnejší žiaci súkromných škôl (skôr nie a nie odpovedalo 70 %) na rozdiel od žiakov štátnych škôl (skôr nie a nie odpovedalo 49,31 %) a cirkevných škôl (skôr nie, nie – 40,47 %). S prejavom intolerancie a nenávisťou k ľuďom inej rasy, národu sa v školách s VJS často stretlo iba 8,49 % žiakov, kým v školách s VJM 12,58 % žiakov.

Pomerne významne sa líšili odpovede žiakov zo škôl Prešovského kraja. Častejšie volili pri jednotlivých možnostiach odpovede áno, skôr áno (iná národnosť – áno 2,58 %, skôr áno 5,67 %; iná rasa – áno 6,70 %, skôr áno 10,31 %; fyzické postihnutie – áno 4,64 %, skôr áno 8,76 %; mentálne postihnutie – áno 8,25 %, skôr áno 16,49 %; z iného štátu – áno 5,15 %, skôr áno 2,58 %).

Predpokladané dôvody, prečo sa mladí ľudia môžu stať extrémistami

Sympatie k extrémizmu ovplyvňujú osobné dispozície žiaka a silný vplyv na formovanie jeho hodnotových postojov majú rodinné prostredie, priatelia, škola a osobné skúsenosti, zážitky pozitívneho alebo negatívneho charakteru. Z ponúkaných možností inklinovania k problémovej skupine (tabuľka č. 10) označili žiaci najmä: byť *IN*, byť *COOL*; robiť zakázané veci; túžba vyjadriť svoj názor a obklopiť sa ľuďmi s podobným názorom. Tieto zistenia priamo potvrdzujú skutočnosť silného negatívneho vplyvu médií a najmä internetu na mladých ľudí.

Tabuľka č. 10 Dôvod, prečo sa mladí ľudia môžu stať extrémistami

P. č.	Dôvody	Počet respondentov 1 297
1.	byť <i>IN</i> , byť <i>COOL</i>	40,17 %
2.	robiť zakázané veci	39,78 %
3.	túžba vyjadriť svoj názor...	37,93 %
4.	potreba patriť do skupiny seberovných	37,32 %
5.	negatívna skúsenosť zo šikanovania	30,38 %
6.	zažiť adrenalín, robiť nebezpečné...	30,22 %

7.	zlá osobná skúsenosť...	29,92 %
8.	vyjadrenie vzbury proti...	25,37 %
9.	nájsť zmysel živote	16,50 %
10.	potreba mať silného vodcu	14,88 %
11.	neviem posúdiť	12,80 %
12.	podriadit' sa disciplíne	5,71 %
13.	iné	3,16 %

Prečo sa mladí ľudia stávajú členmi extrémistických skupín

Ďalšia otázka smerovala k zisteniu, čo motivuje mladých ľudí patriť do nejakej skupiny/stat' sa členom extrémistickej skupiny. Poradie motívov/podnetov bolo vytvorené na základe odpovedí 1 297 respondentov. Najviac z nich (viac ako polovica – 57,59 %) označilo za najsilnejší motív túžbu niekam patriť a získať si rešpekt, obdiv spolužiakov (40,24 %).

Tabuľka č. 11 Motívy, prečo vstupujú mladí ľudia do extrémistických skupín

P. č.	Motív	Počet respondentov 1 297
1.	túžba niekam patriť	57,59 %
2.	získať rešpekt a obdiv....	40,25 %
3.	túžba byť taký ako väčšina kamarátov	34,39 %
4.	hľadá náhradu za vlastnú nefungujúcu rodinu	31,07 %
5.	snaha vyrovnat' sa kamarátom, ktorých uznáva	30,15 %
6.	túžba byť iný ako ostatní	29,07 %
7.	býť v prostredí, v ktorom sa pohybujú obdivovaní	28,91 %
8.	negatívna osobná skúsenosť so šikanovaním	19,81 %
9.	sociálna neistota v rodine	19,12 %
10.	deprimovanosť z neúspešnosti v škole	16,04 %
11.	strach z nich	15,42 %
12.	navádzanie ostatných	13,80 %
13.	neviem	11,26 %
14.	vyplniť si voľný čas	8,48 %
15.	iné	1,23 %

Pedagógovia a extrémizmus

Pedagóg je priamo prítomný pri konfliktoch na vyučovaní, rieši rôzne vzťahy v kolektívoch triedy. Správanie jednotlivcov ovplyvňuje viacero faktorov: neúplné alebo málo podnetné rodinné prostredie (traumatické zážitky z domáceho násillia), mikrosociálne prostredie školskej triedy a jeho pozitívna/negatívna klíma, postavenie žiaka v komunite triedy a v neposlednom rade je ovplyvňované osobnosťou triedneho učiteľa, prípadne výchovného poradcu či školského psychológa. Žiaci veľmi vnímavo reagujú na niektoré negatívne výchovné intervencie pedagógov, ku ktorým patrí najmä málo tolerantný prístup k žiackym problémom, otvorený negatívny postoj k niektorým jednotlivcom, verejné zosmiešňovanie, ale aj vstupovanie do konfrontácie so žiakmi a pod.

Viac ako pätina oslovených (21,74 % - čo predstavuje 282 žiakov, z nich 246 zo štátnych škôl, 5 zo súkromných a 31 z cirkevných subjektov) uviedla, že niektorí pedagógovia majú sklony ironizovať ich výkony počas vyučovania, nevhodne sa vyjadrujú o niektorých jednotlivcoch, zosmiešňujú ich (vyučovacie hodiny telesnej a športovej výchovy) alebo ironizujú, zosmiešňujú etnickú či národnostnú menšinu (*nebuď ako cigán...*). Podľa 13,57 % respondentov sa podobne vyjadrujú učitelia aj na facebooku (tabuľka č. 12). Žiaci vidieckych škôl sa s takýmito prejavmi učiteľov na sociálnych sieťach stretli výrazne častejšie ako žiaci mestských škôl a žiaci v Košickom (12,29 %) a v Trnavskom kraji (19,05%) viac ako žiaci v iných krajoch SR. Väčšina pedagógov svojím edukačným pôsobením prispievala

k vytváraniu atmosféry vzájomnej ústretovosti, dôvery a úcty bez urážania dôstojnosti žiakov, bez šírenia strachu, bez necitlivého presadzovania svojich názorov a myšlienok v triede, mimo školy či na sociálnych sieťach. Niektorí, napriek zodpovednosti za výchovu a formovanie osobnosti zverených žiakov, neboli svojím profesijným a osobným životom pre nich pozitívnym vzorom.

Tabuľka č. 12 Pedagógovia a prejavy extrémizmu

Pedagógovia a prejavy extrémizmu	Počet respondentov		
	celkovo (1 297) %	mestské školy (952) %	vidiecke školy (345) %
v škole na vyučovacej hodine	10,49	9,87	12,17
v škole mimo vyučovania	11,87	10,82	14,78
na facebooku	13,57	12,08	17,68
iné	3,01	3,47	1,74

Závery

Pozitívne možno hodnotiť preukázateľné implementovanie ľudsko-právnych tém súvisiacich s multikultúrnou výchovou, s osobnostným a sociálnym rozvojom žiakov a smerujúcich k predchádzaniu všetkých foriem diskriminácie, xenofóbie, antisemitizmu, intolerancie a rasizmu do ŠkVP, do plánov práce škôl, do tematických celkov i do obsahového vymedzenia učiva učebných osnov obsahovo príbuzných vyučovacích predmetov. K základným cieľom výchovy a vzdelávania patrilo vytvorenie bezpečného neohrožujúceho prostredia s priateľskou a tvorivou klímou. Všetky subjekty prejavili snahu kooperovať so zákonnými zástupcami žiakov, so sociálnymi partnermi a s inými vzdelávacími subjektmi. Pedagógovia zabezpečovali implementáciu výchovy a vzdelávania k ľudským právam do výchovno-vzdelávacej činnosti v spolupráci s poradenskými centrami realizovaním preventívnych programov pre rôzne vekové kategórie žiakov, širokou ponukou projektov, aktivít, besied posilňujúcich úctu k ľudským právam a k základným ľudským slobodám.

Výraznejší rozdiel medzi školami bol najmä v realizácii monitoringu zameraného na prevenciu a odhaľovanie negatívnych javov v správaní žiakov a príznakov šikanovania. Aktívnu ochranu predchádzania sociálno-patologických javov a riešenia ich príznakov realizovala časť škôl prostredníctvom činností výchovného poradcu, koordinátora prevencie a koordinátora pre ľudské práva, ktorí spolu s triednymi učiteľmi monitorovali zmeny v správaní sa žiakov a vzniknuté problémy riešili v spolupráci s vedúcimi pedagogickými zamestnancami školy a príslušnými odborníkmi. V niektorých školách realizovali monitoring len formálne, výsledky neanalyzovali, negatívne signály týkajúce sa klímy v triednych kolektívoch nebrali na vedomie. Vyskytli sa aj školy, v ktorých monitoring zameraný na odhaľovanie negatívnych javov v správaní žiakov vôbec nerealizovali.

Výsledné **hodnotenie vedomostných testov** v jednotlivých školských rokoch poukázalo na skutočnosť, že žiaci nemali dostatočne osvojené základné teoretické vedomosti o ľudských právach (dosiahnutá **priemerná úroveň – 58,70 %**). Pozitívne však možno hodnotiť dosiahnutú úspešnosť pri riešení modelových situácií (**dobrá úroveň – 82 %**), čo priamo svedčí o tom, že vo výchovno-vzdelávacom procese učitelia občianskej náuky uplatňovali aplikáciu poznatkov v praxi a pomerne častejšie využívali diskusie, zážitkové učenie, hranie rolí a iné aktivizujúce vyučovacie metódy.

Výsledky v **dotazníku** zadanom žiakom 8. ročníka základných škôl poukázali na prítomnosť extrémizmu v školskom prostredí, v triednych kolektívoch. Žiaci v dotazníku pomenovali hlavné zdroje informácií o extrémizme, vypovedali o skutočnosti, že v školách dochádza nosením typického oblečenia k propagácii symbolov a prejavov extrémizmu,

identifikovali prejavy extrémizmu medzi spolužiakmi, a čo sa javilo ako mimoriadne závažné aj medzi pedagogickými zamestnancami.

Vedúci pedagogickí zamestnanci všetkých kontrolovaných škôl boli so zisteniami Štátnej školskej inšpekcie o stave a úrovni implementácie výchovy a vzdelávania k ľudským právam do výchovno-vzdelávacej činnosti školy, s výsledkom žiakov v teste o ľudských právach a so zisteniami vyplývajúcimi z dotazníka o extrémizme podrobne oboznámení. Riaditelia škôl boli informovaní o spôsoboch, ako včasným monitorovaním sociálnej klímy školskej triedy predchádzať takým prejavom správania žiakov, ktoré vybočovali z rámca spoločenských noriem a rovnako ako upevňovaním pozitívnych sociálnych vzťahov v kolektíve pedagogických zamestnancov, realizovaním monitoringu klímy školy rozpoznať nežiadúce prejavy extrémizmu u pedagogických zamestnancov škôl a následne im predchádzať.

Pozitívne zistenia

- zapájanie škôl do činností na projektoch, do organizovaní aktivít súvisiacich s ľudsko-právnou tematikou
- veku primerané implementovanie cieľov výchovy a vzdelávania k ľudským právam do výchovno-vzdelávacieho procesu s využitím aktivizujúcich metód a foriem práce

Oblasť vyžadujúce zlepšenie

- pravidelné monitorovanie správania žiakov, odhaľovanie príčin rizikového správania jednotlivcov, eliminovanie možností ďalšieho rozvoja sociálne patologických prejavov v správaní jednotlivcov
- kooperácia triednych učiteľov a výchovných poradcov s koordinátorom prevencie pri realizovaní a priebežnom vyhodnocovaní monitoringu, pri hodnotení kvality a efektivity zvolených stratégií prevencie
- výber preventívnych aktivít, ktoré škola realizuje v spolupráci s inými organizáciami (neuskutočňovať málo efektívne krátkodobé a hromadné aktivity)

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Štátna školská inšpekcia uplatnila vo vzťahu k vedúcim pedagogickým zamestnancom kontrolovaných škôl odporúčania týkajúce sa **skvalitnenia realizácie aktívnej prevencie sociálno-patologických javov a riešenia ich príznakov** (realizácia monitoringu zameraného na prevenciu a odhaľovanie negatívnych prejavov v správaní žiakov a príznakov šikanovania, vyhodnocovanie zistení a prijímanie opatrení, ustanovenie žiackeho parlamentu, monitorovanie názorov a výrokov pedagogických zamestnancov v školskom prostredí a na sociálnych sieťach, zabezpečenie informovanosti pedagogických zamestnancov o extrémizme a preventívnych opatreniach voči jeho prejavom).

Podnety a odporúčania

Riaditeľom škôl

- zabezpečovať dôsledne prevenciu rizikového správania žiakov
- vytvárať podmienky pre pravidelné vzdelávanie učiteľov v oblasti výchovy a vzdelávania k ľudským právam, zamerať sa na aktuálne ľudsko-právne témy reflektované v spoločnosti
- plánovať a organizovať preventívne aktivity pre menšie skupiny žiakov, ktorých výchovno-vzdelávacie intervencie sú účinnejšie, reagujú na potreby školy, na cieľovú skupinu žiakov, potreby jednotlivých triednych kolektívov
- sledovať vo výchovno-vzdelávacom procese stanovenie a plnenie cieľov vyučovania formujúcich osobnosť žiaka, jeho psychosociálne zručnosti (sebarealizácia, sociálna a kultúrna integrácia, sebaúcta, nezávislosť)